

BAŞKA BİR TARIM MÜMKÜN MÜ?

Zülfiye Zeynep Bakır

INSAMER

IHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
IHH HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

Referans için: Bakır, Zülfiye Zeynep, “Başka bir tarım mümkün mü?”, 08.02.2019, İNSAMER.

Dünyada tarım faaliyetleri, tahminen başladığı MÖ 8500¹ yılından bu yana çok büyük değişiklikler geçirmiştir. Yeni olanaklarla toprağı işleyebilmenin yol açtığı en önemli sonuçlardan biri, gıdanın artı değer olarak üretimi olmuştur. Bu durumun sonucu da insan nüfusunda yaşanan artışla kendini göstermiştir. Teknik araçlarla yapılan tarımsal faaliyetler sayesinde oluşan ürün fazlalığı üzerine, insanlar yiyeceklerini depolarda ya da kuyularda biriktirmeye başlamıştır. Bu da zamanla bölgeler arasında ticaretin gelişmesini sağlamış ve tarımla uğraşan toplumlar avcılık/toplayıcılıkla geçinenlere nazaran daha fazla zenginleşmiştir. Tarım sektöründeki gelişme ve artan üretim, aynı zamanda toplumun büyük kesiminin yiyecek üretmekle geçirecekleri zamanı toplum

yararına farklı sektörlerde değerlendirmelerinin de önünü açmıştır. Bu durum, maddi ve manevi düzlemde, toplumların kalkınmalarına yardımcı olmuştur.

Eski çağlarda sadece gıda ihtiyacını karşılamak ve hayatta kalmak için yapılan tarımsal faaliyetler, modern dönemle birlikte kâr amacı güden bir sektör haline gelmiştir. Medeniyetlerin oluşmasına katkı sağlayan tarımsal faaliyetler, yine modern dönemin getirdiği teknolojik yenilenmelerle, “Yeşil Devrim” olarak adlandırılan bir dönüşüm yaşamıştır. Bin yıllar boyunca topraktaki dengeyi korumak için her yıl farklı ürünler eken çiftçiler, bugün gelinen noktada maddi getirisi fazla olan ürünleri yetiştirmeye

INSAMER
IHH İNSANİ VE SOSYAL ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
HUMANITARIAN AND SOCIAL RESEARCH CENTER
مركز البحوث الإنسانية و الاجتماعية

odaklanmışlardır. Tarımsal ürünlerin küresel ticaretine endekslenen bu devrim, ihtiyaç duyulmasa dahi gıda üretiminin artırılabilmesi için tarım alanlarının genişletilmesi gerektiğini de öne sürmektedir. Dolayısıyla Yeşil Devrim için öncelikle ormanlık alanların tahrip edilmesi gerekmektedir. Ormanlık arazilerin tarımsal üretimin gerçekleştirileceği alanlara dönüştürülmesinin ise, bilhassa su kıtlığının önünü açtığını belirtmek gerekmektedir.²

Söz konusu devrimle birlikte tek seferde daha çok ürün ve dolayısıyla kâr elde edebilmek adına çiftçiler kimyasal gübre ve ilaçlama yöntemleri kullanmaya adeta mahkûm edilmiştir. Bu yeni anlayışla beraber tarımda artan makineleşme, başlangıçta epey umut vaat etmiş olsa da, yol açtığı olumsuz sonuçlar sebebiyle tüm toplumu etkilemiştir.

Tarım sektöründeki sanayileşme zamanla kontrolsüz bir hal almış, ekonomiden eğitim ve siyasete kadar her alanda var olan eşitsizliğin daha da yaygınlaşmasına sebep olmuştur. Yani çiftçiler, yeni teknolojik aletlerle üretimlerini belli bir seviyeye kadar artırmış ancak makineleşme sonucu kullanmak zorunda oldukları petrol, benzin, elektrik gibi enerji kaynakları onların gelir gider dengesini alt üst etmiş, bu ise tarımsal faaliyetlerin ve ürünlerin hem kendileri hem de toplum bakımından maliyetini yükseltmiştir. Tarımdaki sanayileşmenin bir diğer olumsuz sonucu; artan maliyetleri karşılamak adına topraktan daha fazla ürün elde etmek için kullanılan suni kimyasalların ve genetikleri değiştirilen tohumların insan sağlığını tehdit eder bir boyuta gelmesidir. Son 70 yıldır artan kanser oranlarının tarımdaki kimyasallaşma ile doğrudan bağlantısı olduğu bilinmektedir.

Sanayileştirilmiş tarımın bir diğer toplumsal sonucu, şehirlerdeki yığılmayı teşvik etmiş olmasıdır. Şöyle ki, tarımsal üretimdeki artışa ayak uydurmaya çalışan maliyet-kâr açmazındaki birçok çifti, geçimlerini sağlayamaz hale geldiğinden topraklarını satmak veya büyük şirketlere devretmek zorunda kalarak şehirlere göç etmiş, dolayısıyla büyük gıda firmaları toplumların beslenmesi konusunda tekel konumuna yükselmiştir. Bu durum, fiyatlandırmadan gıda arzının yönetilmesine kadar tarımsal üretimin her safhasına dair kararların küçük bir zümre tarafından alınması riskini doğurmuştur. Bu da bir yanıyla toplumların gıda güvenliği konusunda ciddi bir risk durumu ortaya çıkarmıştır.

Topraklarında kalmayı başaran küçük bir grup çifti de ekolojik düşünceye duyarlı olmayan üretim tekniklerini kullanmak zorunda bırakılmıştır. Bu çiftçiler güneş enerjisi gibi düşük maliyetli alanlara yönlendirilmek yerine, tarımsal üretim için gerekli enerjiyi petrokimya şirketlerinden satın almaya ve üretimi artırmak adına daha fazla kimyasal gübre ve ilaç kullanmaya teşvik edilmişlerdir. Yapılan araştırmalar bahse konu kimyasalların ve ilaçların toprağa verdiği zararların çok ciddi boyutta olduğunu, yıllarca suni yollarla gübrelenen topraktaki organik maddelerin tükendiğini, dolayısıyla da verimliliğin azaldığını ortaya koymaktadır.

Diğer yandan bu çiftçiler, daha çok kâr elde edebilmek adına tek tip ürün yetiştirmeyi tercih etmiş, bu da belirli gıda kalemlerinde yoğunlaşmayı teşvik ederken insan sağlığı açısından zorunlu diğer birçok ürünün de azalan üretim sebebiyle maliyetini artırmıştır. Tarımdaki bu dengesizlik başka bir açmazı daha getirmiş ve insanlar kâr elde edebilecekleri ürünlerin daha

dayanıklı olması için genetiği değiştirilmiş tohum (GDO) kullanmaya teşvik edilmiştir. Bir yanda GDO diğer yanda ise ticari meta haline getirilmiş olan tarım ürününden maksimum düzeyde kâr elde etme anlayışı, çiftçiyi haşerele ve verimsizlikle mücadele edebilmek adına daha çok kimyasal ilaç kullanmaya mecbur etmiştir. Bugün, suni gübre ve ilaç kullanımında yaşanan artış, büyük miktarda zehirli kimyasalların topraktan geçerek suya ve yiyeceklere karışmasına neden olmaktadır.³

Açlık Sorunu ve Yeni Tarım Anlayışı

Tarımda endüstrileşmeye gidilmesinin başlıca gerekçelerinden biri, “dünyada açlıkla mücadele” olarak ifade edilmiştir. Bu tezin altında, dünyada herkese yetecek kadar gıdanın mevcut olmadığı ve her geçen gün artan nüfusun gıda üretimini zorunlu hale getirdiği görüşü yatmaktadır. 2016 yılında yapılan araştırmalara göre dünyanın %10,7’si yani 815 milyonu açlık tehdidiyle karşı karşıyadır. Açlıkla boğuşan insanların hemen hepsi kişi başı gelirin düşük olduğu ülkelerde hayatlarını sürdürürken, gelişmiş ekonomilere sahip ülkelerde gıda yetersizliği çeken kişi sayısı sadece 11 milyondur.⁴ Bu veriler dünyanın en büyük problemlerinden birinin açlık olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla tarım sektöründeki bu yeni mekanik anlayış, açlık problemini çözmek adına yaptığını iddia ettiği yenilikler ve kullandığı tarım yöntemleri ile kendi içinde tutarlı bir görünüm sergilese de, gıda yetersizliği sorununun teknik bir konu olmaktan ziyade esasen siyasi ve toplumsal bir hadise olduğu aşikârdır. Yani dünyadaki gıda güvenliği sorununun temel nedeninin, üretim eksikliği ya da gıda yetersizliğinden ziyade, adil paylaşımın alakalı olduğu görülmektedir. Dolayısıyla tek

başına gıda üretimini artırmak, dünyadaki açlık sorununu çözmek için yeterli bir çaba değildir.

Bu minvalde yapılan araştırmalar, dünya nüfusunun 1961 ile 2013 yılları arasında iki katına çıkmış olmasına karşın, bugün herkes için yaklaşık %50 oranında daha fazla gıda üretildiğini; insanların üçte birinin de üretilen bu gıdaları israf ettiğini göstermektedir. Ayrıca, tahılların ve soya proteininin yaklaşık yarısının hayvan yemi ve gıda dışı kullanımlara yönlendirilmesinden sonra bile, dünyada hâlâ her bir insan için günde yaklaşık 2.900 kalori sağlayacak kadar fazla gıda üretimi yapılmaktadır. Buna karşın dünyanın birçok yerinde insanlar hâlâ kalitesiz gıdalarla karşı karşıya kalmakta yahut temel besin maddelerine dahi erişememektedir. Yani temel sorun, yiyecek kıtlığı ya da çok ve hızlı üretme gerekliliği değil, bireylerin ihtiyaç duydukları temel besinlerin karşılanmasını sağlayacak adil mekanizmaların eksikliğidir. Nitekim yapılan araştırmalar, dünya üzerindeki her ülkenin kendi gıda gereksinimini sağlayacak kapasitede olduğunu göstermektedir. Buna rağmen devam eden bir açlık sorununun kaynağı, gıda yetersizliğinde değil endüstrileşme sonrası yerli çiftçilerin topraklarını satın alarak büyük tarım arazilerinin kontrolünü ele geçiren kişilerin, yöre halkının gıda gereksinimini karşılayacak tarımsal üretimi yapmak yerine ihracat için daha çok kâr getiren ürünlere yönelmelerinde aranmalıdır.⁵ Açlıkla mücadele konusunda adil kurallar koyabilmek için politik ve ekonomik önlemlerin alınması öncelik taşımaktadır. Aksi takdirde ne kadar yiyecek yetiştirilirse yetiştirilsin dünyanın bir bölümü şişmanlıktan ölüyor, diğer bir bölümü de açlıkla sınılanacaktır.

Kısacası, endüstriyel tarıma dair eleştiriler, teknolojik imkânların tarım sektöründeki kullanı-

mina karşı olmaktan değil, bu metodun doğaya verdiği zarar ve gıda üretiminde yaşanan tekelleşmenin getirdiği olumsuzluklardan kaynaklanmaktadır. Endüstriyel tarımın üretimde gözle görülür bir artış sağladığı gerçektir. Ancak bu çiftçilik modeli, doğayı kendini yenileyebileceğinden 40 kat daha fazla aşındırması, gıda üretimini küçük bir seçkinler grubunun eline teslim etmesi nedeniyle sürdürülebilir değildir. Diğer yandan bugün dünyada üretimi zenginlerin yaptığı, yoksul halkın ise uluslararası rekabet piyasasına göre fiyatları belirlenen gıdaları satın alacak gücünün olmadığı ve bundan dolayı da açlıkla karşı karşıya kaldığı bir düzen hâkimdir. Bu durum gıda yetersizliğiyle mücadele edebilmek için üretimi artırmayı değil, öncelikle tarım kaynakları üzerindeki gücün paylaşılması meselesini çözmeyi zorunlu kılmaktadır.

Özetle gıda, insan ırkının tarihini oluşturan ve onun geleceğini şekillendiren en temel unsurdur. Bu gerçek de tarımı dünyanın en büyük ve en önemli meselelerinden biri yapmaktadır. Tarımsal

verimlilik sadece bir ülkenin zenginleşmesi ya da ticaret dengesi için değil, aynı zamanda nüfusunun güvenliği ve sağlığı için de önemlidir. Bugün gelinen noktada tarım endüstrisi, insanın ve doğanın tahammül sınırlarını zorlaması hasebiyle sorundur. Tarımda ihracat devi olmak için buldozerlerle yerle bir edilen ormanlar, kimyasal ilaçlarla öldürülen toprak, insanoğlunun geleceğidir ve korunması gerekmektedir. Bu anlamda “agroekoloji”⁶ olarak isimlendirilen doğa dostu tarım yöntemlerinin kullanılması, insan sağlığı ve ekolojik sürdürülebilirlik açısından şarttır. Öte yandan gıda üretim sektöründe yaşanan güç temerküzünün, güç istismarına dönüşmesinin önlenmesi adına kapsamlı çalışmalar yapılmalı; yerli üretici, dolayısıyla halk, anonim şirketlerin insafına terk edilmemelidir. Tarım sektöründe ekonomik verimlilikle sosyal adaleti gerçekleştirecek gerçek bir sosyoekonomik çoğulculuk oluşturulmalıdır. Bu da ancak “eşit rekabeti getiren hukuk devleti kuralları ile sosyal adaleti sağlayacak değer boyutunun uygun araçlarla harekete geçirilmesi” ile mümkün olabilir.⁷

Sonnotlar

- ¹ Jared Diamond, *Tüfek, Mikrop ve Çelik*, çev. Ülker İnce, İstanbul: Pegasus Yayınları, 2018, s. 110.
- ² Vandana Shiva, *Stolen Harvest, The Hijacking of the Global Food Supply*, University Press of Kentucky, Lexington, 2016, ss. 5-20.
- ³ Fritjof Capra, *Batı Düşüncesinde Dönüm Noktası*, çev. Mustafa Armağan, İstanbul: İnsan Yayınları, 2018, ss. 302-304.
- ⁴ “2018 World Hunger and Poverty Facts and Statistics”, *Hunger Notes*, <https://www.worldhunger.org/world-hunger-and-poverty-facts-and-statistics/>
- ⁵ Capra, s. 305.
- ⁶ “The 10 Elements of Agroecology: Guiding the Transition to Sustainable Food and Agricultural Systems”, FAO, <http://www.fao.org/3/i9037en/I9037EN.pdf>
- ⁷ Ahmet Davutoğlu, *Alternatif Paradigmalar: İslam ve Batı Dünyası Görüşlerinin Siyaset Teorisine Etkisi*, çev. M. Cüneyt Kaya, İstanbul: Küre Yayınları, 2018, s. 33.